

MUHAMMED GAVS

MUHAMMED GAVS

(bk. GAVS, Muhammed).

MUHAMMED b. GÂZÎ

(محمد بن غازي)

(ö. VII./XIII. yüzyılın ilk çeyreği)

Anadolu Selçukluları döneminde eser veren âlim ve devlet adamı.

Malatye'vi nisbesinden Malatyalı olduğu veya hayatının büyük bir kısmını bu şehirde geçirdiği anlaşılmaktadır. *Ravzatü'l-ûkûl* adlı eserinin mukaddimesinde verdiği sınırlı mâlûmat dışında hayatı hakkında bilgi yoktur. Burada belirttiğine göre iyi bir öğrenim görmüştür. Yaptığı görevler ve yazdığı eserler edebiyat alanında yetiştiğini ve Arapça, Farsça bildiğini göstermektedir. Tahsilini tamamladıktan sonra münşî (debîr) olarak tayin edildi. Bu göreve üstün yeteneği sayesinde geldiğini söyleyen Muhammed b. Gâzî, kısa zamanda başarıya ulaştığını ve ardından vezirlik makamına yükseldiğini kaydeder. Maiyetinde çalıştığı, ancak adını vermediği hükümdar büyük ihtimalle II. Kılıcarşan'ın oğlu Muizzüddin Kayser Şah'tır. Çünkü 574'te (1178) Malatya'yı Dânişmendliler'den alan II. Kılıcarşan, altı yıl sonra ülkeyi oğulları arasında taksim ederken Malatya'yı ona vermişti. Şehir, II. Kılıcarşan'ın oğulları arasında zaman zaman el değiştirse de bu dönemde uzun süre Kayser Şah'ın yönetiminde kalmış olmalıdır. Vezirlik makamına geldiği sırada ülkenin kargaşa içinde bulunduğunu belirten Muhammed b. Gâzî, başarılı icraatları sebebiyle bazı menfaat düşkünü kimselerin hedefi haline geldiğini ve sonunda görevinden ayrıldığını söyler. Hâsımalarının baskısı artınca Harran'a sürülen Muhammed b. Gâzî, Rükneddin II. Süleyman Şah'ın Malatya'yı alması üzerine (597/1201) şehre geri döndü ve Süleyman Şah'ın isteği üzerine daha önce yazmaya başladığı *Ravzatü'l-ûkûl* adlı eserini tamamlayıp kendisine takdim etti. Gıyâseddin I. Keyhusrev Selçuklu tahtına oturunca (601/1205) oğlu İzzeddin I. Keykâvus'u Malatya'ya melik olarak gönderdiğinden Süleyman Şah'ın hâkimiyetinin birkaç yıl sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra İzzeddin Keykâvus'un hizmetine giren Muhammed b. Gâzî, *Berîdü's-sa'âde* adlı kitabını ona takdim etmiş olup önsözünde bu hükümdara ho-

calık yaptığını belirtmektedir. Gıyâseddin Keyhusrev ölünce büyük oğlu İzzeddin Keykâvus Selçuklu tahtına çıktı (1211-1220). Muhammed b. Gâzî muhtemelen bu tarihlerde vefat etmiştir.

Eserleri. 1. *Ravzatü'l-ûkûl*. Muharrem 598'de (Ekim 1201) tamamlanan ve nasihatü'l-mülûk (siyasetnâme) türü içinde önemle ele alınması gereken bu Farsça eser *Merzûbânnâme*'nin yeniden kaleme alınmış şeklidir. Kitabın bu versiyonu Sa'deddin Verâvîni tarafından düzenlenen biçiminden bölüm sayısı, hikâyelerin düzeni, ilâve ve ihtisar bakımından farklı bir nitelik taşır (bk. MERZÛBÂNNÂME). Henri Massé, eserin birinci bölümünü *Le jardin des esprits (Rawzatal-aqoul)* adıyla tercümesiyle beraber yayımlamıştır (Paris 1938). İbrahim Düzen geniş bir incelemeyle birlikte eseri neşre hazırlamış (bk. bibl.), Muhammed Rûşen de ayrı bir yayımını gerçekleştirmiştir (Tahran 1382 hş.). 2. *Berîdü's-sa'âde*. Sultan İzzeddin I. Keykâvus'un isteği üzerine kaleme alınan bu Farsça eser de diğeri gibi nasihatnâme türünde olup Hz. Peygamber'in ve Hulefâ-yi Râşidîn'in sözlerinden kırkar, bilgelerin (hükemâ) sözleriyle Arap atasözlerinden yirmişer söze dayanır. Müellifin bu sözleri açıklamak için naklettiği hikâyeler Kâbûs b. Veşmgîr, Selçuklu Sultanı Tuğrul ve nâdir olarak da zâhidler ve tâcirlerle ilgilidir. Rebîülevvel 606'da (Eylül 1209) tamamlanan eseri Muhammed Şîrvânî neşretmiştir (Tahran 1351 hş.). 3. *Mürşidü'l-küttâb*. *Ravzatü'l-ûkûl*'ün mukaddimesinde söz edilene ve adından kâtipler için bir el kitabı olduğu anlaşılan eser müellifin belirttiğine göre ahidnâme, menşur, mektup, tebrik ve tâziye örneklerini içermektedir. Eserin bugüne ulaşmış olduğu bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'deddin Verâvîni, *Merzûbânnâme* (nşr. Muhammed Rûşen). Tahran 1367, neşredenin girişi, I, s. heftdih-bistuyek; E. Blochet, *Catalogue des manuscrits persans de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1934, IV, 18-21; Safâ, *Edebiyyât*, II, 1004-1005; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1958, s. 180; İbrahim Düzen, *Muhammed b. Gazi ve Eseri Ravzat al-Ukûl* (doçentlik tezi, 1979). Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; Göknur Gögebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası: 1516-1560*, Malatya 2002, s. 15-17; Ahmed Ateş, "Hicrî VI.-VIII. (XII.-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *TM*, VII-VIII/2 (1945), s. 104-106; Faruk Sümer, "Keykâvus I", *DİA*, XXV, 352; Abdülkerim Özeydin, "Kılıcarşan II", a.e., XXV, 401-402.

TAHSİN YAZICI

MUHAMMED el-GAZZÂLÎ

(محمد الغزالي)

(1917-1996)

Mısırlı âlim ve fikir adamı.

22 Eylül 1917'de Mısır'ın Buhayre vilâyetinin Neklâl'ine köyünde doğdu. Tasavvuf ehline karşı büyük saygısı olan babasının, rüyasında Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî'den aldığı işaret üzerine oğluna Muhammed el-Gazzâlî ismini koyduğunu bizzat kendisi söyler (*İslâmiyyetü'l-ma'rife*, II/7 [1417/1997], s. 157). İlk öğrenimine köyünde başladı ve Kur'an'ı ezberledi. Ailesinin İskenderiye'ye göç etmesi üzerine Ezher'in ilköğretim kısmına girdi ve 1937'de lise kısmından mezun oldu. Bu sırada İskenderiye'de İhvân-ı Müslimîn lideri Hasan el-Bennâ ile tanıştı ve teşkilâta katıldı. 1941'de Ezher'in Usûlüddin Fakültesi'ni bitirdi. 1943'te aynı fakültenin Dâvet ve İrşad Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı, ardından Kahire'deki Atebetü'l-hadrâ Camii'ne imam-hatip olarak tayin edildi.

Hasan el-Bennâ'nın 12 Şubat 1949'da bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine yerine kimin getirileceği konusunda tartışmalar başladı ve teşkilât sarsıntı geçirdi. Cemaat üyelerinin tutuklandığı dönemde Muhammed el-Gazzâlî, Sînâ yarımadasındaki Tür Hapishanesi'nde bir yıla yakın süre kaldı. Ekim 1951'de Hasan el-Hudaybî'nin başa geçmesiyle İhvân-ı Müslimîn'deki iç çalkantılar sona erdi. Ancak Hasan el-Hudaybî'nin görüşlerini paylaşmayan Muhammed el-Gazzâlî teşkilâttan ayrıldı ve bu dönemden itibaren hiçbir teşkilâta bağlı kalmadan İslâmî davete devam etti.

Muhammed el-Gazzâlî'nin 1943-1974 yılları arasındaki hayatı Mısır toplumunda büyük çalkantıların yaşandığı bir dönemde oldukça hareketli geçmiştir. 1962'de Mısır'da Cemal Abdünnâsır'ın liderliğinde iktidarda bulunan Mısır Sosyalist Partisi'nin Halk Güçleri Millî Toplantısı'nda açıkladığı İslâmî fikirlerinden ötürü liberal ve sol görüşlü gazetelerde ağır tenkitlere uğrarken başta Kahire olmak üzere Mısır'ın çeşitli şehirlerinde halk tarafından büyük destek gördü, lehinde gösteriler yapıldı. Bu sırada Vakıflar Bakanlığı'nda camiler müfettişi, camiler müdür yardımcısı ve camiler müdürü olarak vazife aldı. Ezher Camii'ndeki uzun vâizlik görevinin ardından Abdülhalim Mahmûd'un Vakıflar bakanlığı sırasında Kahire'deki Amr b. Âs Camii'ne hatip ve vâiz tayin edildi.